

ΚΑΙΝΟΦΑΝΕΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ: ΠΡΟΦΑΝΗΣ ΑΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΙ ΕΜΦΑΝΕΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ*

Petros A. Panagiotopoulos**

Στήν άλλη πλευρά του Άτλαντικού, ή Άλίσια και ο Τζέιμς έχουν καταχωρισθεί ως ζώντες δωρητές νεφρού. Καθένας τους πρόκειται να δώσει ένα νεφρό του σε ένα γνωστό του παιδί που χρειάζεται μεταμόσχευση. Έχουν ήδη έλθει σε συνεννόηση με όνομαστές κλινικές, που θα τους παράσχουν ύψηλου επιπέδου ιατρικές υπηρεσίες που θα ελαχιστοποιήσουν τους κινδύνους της επέμβασης. Απολαμβάνουν, έτσι, την κοινωνική αναγνώριση, καθώς θα σώσουν από μία ανθρώπινη ζωή και θα μειώσουν τις ταλαιπωρίες της. Λίγο πολύ λοιπόν αισθάνονται ως ήρωες, αφού θα σώσουν κάποιον υποβαλλόμενοι σε ταλαιπωρία και ρίσκα.

Ανάμεσά τους, όμως, υπάρχει μία αξιοσημείωτη διαφορά. Ένώ ο Τζέιμς προβαίνει στην πράξη του αφιλοκερδώς, η Άλίσια ζήτησε από την οικογένεια του άσθενους παιδιού μια σημαντική άμοιβή, ή οποία της κατεβλήθη εύχαρίστως. Τα ήθικα άντανακλαστικά των άκροατών της περίπτωσης στο σημείο αυτό ένεργοποιοούνται και έπισημαίνουν το ήθικό έλλειμμα της συγκεκριμένης δωρεάς. Έξάλλου, οί σχετικές δικαιοέκες προβλέψεις άποτρέπουν αυτού του είδους τις συναλλαγές

---

* Το παρόν άποτελεεί έκτεταμένη μορφή Εισήγησης που πραγματοποιήθηκε στις 7/9/2019, κατά τις έργασίες τής 3ης Πανελλήνιας Θεολογικής Συνάντησης του Θεολογικού Συνδέσμου “ΚΑΙΡΟΣ – για την αναβάθμιση τής θρησκευτικής έκπαίδευσης”, με θέμα: “Η Όρθόδοξη Θεολογία μεταξύ κριτικής σκέψης και άνορθολογισμού”, που διοργάνωσε στην Αθήνα (6-8 Σεπτεμβρίου 2019).

** Aristotle University of Thessaloniki, <https://orcid.org/0000-0001-7006-1499>

για να εμποδίσουν την εμπορευματοποίηση –ή, εν πάση περιπτώσει, φροντίζουν ώστε οι ένδεχόμενες άμοιβες να έχουν ρυθμιστεί και προσδιοριστεί εκ των προτέρων. Ωστόσο, τίθεται εν προκειμένω ο αντίλογος: τὰ παιδιά θὰ ὠφεληθοῦν τὸ ἴδιο, ἐνῶ σὲ μιὰ σειρὰ ἐπαγγελμάτων, ὅπως ἀστυνομικοί, πυροσβέστες, διασώστες καὶ ἄλλοι, ἀμείβονται ἀκριβῶς γιὰ νὰ διακινδυνεύουν τὴ ζωὴ τους χάριν τῆς ἀσφάλειας καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων.¹ Προτοῦ ὑπεισέλθουμε στὰ ἑκτέρωθεν ἐπιχειρήματα (ὅπως στὸ ἠθικὸ στάτους τῶν ἐπαγγελμάτων ἢ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνθρώπων ποὺ πεθαίνουν ὅσο βρίσκονται στὴ λίστα ἀναμονῆς μεταμόσχευσης εἴτε βγαίνουν ἀπὸ αὐτὴν λόγω ἐπιδείνωσης τῆς κατάστασής τους), ἂς περάσουμε σὲ μιὰ ἄλλη περίπτωση.

Στὴ Γαλλία μιὰ κυρία ἔμεινε ἔγκυος ἀπὸ σπέρμα τοῦ ἀδελφοῦ της, ὥστε νὰ μὴν ἀποκτήσει δικαιώματα στὴν (πολὺ) μεγάλη περιουσία τους κανένας ἄλλος. Τὸ μόνο ποὺ χρειάστηκε ἦταν νὰ ταξιδέψουν ἔως τὴν Καλιφόρνια, ὥστε νὰ βροῦν τὴ δότρια τοῦ ἰατροῦ, ἡ ὁποία ἦταν ἓνα νεαρὸ κορίτσι, ποὺ προφανῶς ἀμείφθηκε ἱκανοποιητικὰ καὶ ἀποποιήθηκε κάθε ἄλλου δικαιώματος.²

Αὐτὰ εἶναι δύο ἀπὸ τὰ πολλὰ παραδείγματα ποὺ μποροῦν σχετικὰ εὐκόλα νὰ σταχυολογηθοῦν γιὰ τὸ νέο τοπίο ποὺ διαμορφώνεται ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῶν βιοϊατρικῶν (καὶ ὄχι μόνο) τεχνολογιῶν στὴ ζωὴ μας. Ζητήματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ γέννηση, τὴ νόσο, τὸν θάνατο, ἀλλὰ καὶ σημαντικὲς ἐπιλογὲς τοῦ ἀνθρώπινου βίου ἐπανατίθενται μὲ νέους ὅρους, ἐντελῶς διαφορετικοὺς κάποτε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εἶχε συνηθίσει ἡ ἀνθρωπότητα γιὰ χιλιετίες ὁλόκληρες. Κοντὰ

¹ Βλ. Mark Cherry, “It is morally acceptable to buy and sell organs for human transplantation: moral puzzles and policy failures,” στὸ *Contemporary debates in Bioethics*, eds. Arthur Caplan – Robert Arp (Chichester: Wiley Blackwell, 2014), 47-8.

² Βλ. Adnan Mroueh, “Ethics in assistant reproductive technology,” στὸ *Bioethics. Need for a paradigm shift?*, ed. Deacon Porphyrios (Fadi) Georgi (Amchit: St John of Damascus Institute of Theology / University of Balammand – Academy of Hofgeismar, 2012), 58.

σὲ αὐτά, προκλήσεις νέες ποὺ ἀναδιατάσσουν τὶς παραδεδομένες ἀνθρωπολογικὲς ἔννοιες, ὅπως αὐτὰ τοῦ μετα-ανθρώπου ἢ τῆς γενικευμένης εἰσόδου τῶν μηχανῶν στὴ ζωὴ μας. Ζητήματα ποὺ σηματοδοτοῦν, μὲ ἄλλα λόγια, τὴ συνάντηση τῆς χριστιανικῆς θεολογίας μὲ τὴ μεταχριστιανικὴ ἐποχὴ καὶ μὲ τὸν πιὸ ἐπιτακτικὸ τρόπο μάλιστα.³

Στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ θὰ κληθεῖ νὰ ἀπαντήσῃ λοιπὸν ἡ κοινωρία μας ἀργὰ ἢ γρήγορα. Καὶ μάλιστα, ὁ ρυθμὸς τῶν ἐξελίξεων εἶναι τέτοιος, ποὺ οἱ ἀπαντήσεις θὰ πρέπει δυστυχῶς νὰ δίνονται, προτοῦ νὰ ὑπάρχει ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος γιὰ τὴ συνειδητοποίηση τοῦ μεγέθους τῶν ἐρωτημάτων, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ ἀναγκαία περίοδος γιὰ τὴν ὠρίμανση τοῦ σχετικοῦ προβληματισμοῦ. Τὸ ἴδιο βέβαια ἰσχύει καὶ τὴ συνάντηση τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὶς συγκεκριμένες προκλήσεις, ὥστε νὰ προσδιοριστῇ ἡ στάση της καὶ νὰ ἀπαντηθοῦν οἱ ἀνησυχίες τοῦ ποιμνίου. Κάτι ποὺ βέβαια ἰσοδυναμεῖ μὲ εὐθύνες γιὰ τὴ θεολογία της καὶ προϋποθέτει ἐγρήγορση, ἐνημέρωση, μελέτη καὶ διάλογο, στοιχεῖα ποὺ μᾶλλον τελοῦν δυστυχῶς ἐν ἀνεπαρκείᾳ στὶς μέρες μας.

Ἡ τυπολογία τῶν ἀπαντήσεων ἀπέναντι στὶς νέες προκλήσεις καταγράφει τρεῖς τουλάχιστον στάσεις. Τὴν πρώτη θὰ μπορούσαμε ἐν συντομία νὰ τὴν καλέσουμε ὡς μία ἀπάρνηση τοῦ κόσμου. Κατ' αὐτήν, ἡ σύγχρονη σκέψη ἀφορμᾶται ἀπὸ ἐντελῶς ἀντιχριστιανικὲς ἀντιλήψεις καὶ ἀρχὲς καὶ ἀντιστρατεύεται πλήρως τὸ Εὐαγγέλιο. Στὶς σύγχρονες πολιτισμικὲς συνθηκὲς, ἡ χριστιανικὴ πρόταση θεωρεῖται ὡς ἀντικουλτούρα καὶ θὰ ὀδηγηθεῖ στὴν περιθωριοποίηση.⁴ Αὐτὸ εἶναι ἓνα τίμημα ποὺ ὀφείλει νὰ τὸ δεχθεῖ, γιὰ νὰ διατηρήσῃ ἀνόθευτο τὸν χαρακτήρα τοῦ μηνύματός της. Παράλληλα, καὶ γιὰ νὰ ἀντεπεξέλθει σὲ αὐτὸν τὸν πολιτισμικὸ πόλεμο (culture war) θὰ χρειαστεῖ

³ Βλ. Edmund Pellegrino, John Collins Harvey, and Kevin FitzGerald, "Must the Church be mute lest its truths be distorted? A response to Engelhardt," *Christian Bioethics* 8, no. 1 (2002): 46.

⁴ Βλ. Pellegrino, Harvey, and FitzGerald, "The Church," 44.

να ενεργοποιηθεί, ώστε να δημιουργήσει τους δικούς της φορείς και τὰ δικά της ιδρύματα, ώστε να ἀπεξαρτηθεῖ ἀπὸ κάθε ὑποχρέωση στὶς καλούμενες “δαιμονικὲς δυνάμεις” αὐτοῦ τοῦ κόσμου, λ.χ. νοσοκομεῖα καὶ κλινικὲς, στὰ ὁποῖα δὲν θὰ γίνονται ἐκτρώσεις οὔτε θὰ παρέχεται δυνατότητα γιὰ εὐθανασία.⁵ Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὀρθόδοξη στάση στὸ πλαίσιο αὐτό, καταδικάζονται ἐπίσης καὶ οἱ τοποθετήσεις καὶ πρακτικὲς τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν ὁμολογιῶν ὅτι εἶναι προβληματικὲς ἢ ὅτι προδίδουν ἐξίσου τὸ εὐαγγελικὸ μῆνυμα.⁶ Ἀξίζει νὰ ἀναφερθεῖ ὡστόσο, ὅτι αὐτὴ ἡ πρακτικὴ δὲν εἶναι πάντοτε εὐχερῆς, ὅπως ἀποδεικνύει ἡ ἐμπειρία τῶν σχετικῶν ρωμαιοκαθολικῶν ἰδρυμάτων, τὰ ὁποῖα γιὰ νὰ λειτουργήσουν, ὀφείλουν νὰ συμμορφωθοῦν ἀπόλυτα μὲ τοὺς ἐκκοσμικευμένους κανόνες τοῦ κράτους στὸ ὁποῖο ἀνήκουν.⁷

Ἡ δευτέρη τοποθέτηση κινεῖται στὴ γραμμὴ τῆς συγκατάθεσης στὸ πνεῦμα τῶν ἀλλαγῶν ποὺ συντελοῦνται. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν, ἡ χριστιανικὴ σκέψη ὀφείλει νὰ ἀποδέχεται τὶς περισσότερες, ἂν ὄχι ὅλες, τὶς ἀλλαγὲς ποὺ προσφέρει ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη, ἐφόσον ἔτσι (ὑποτίθεται πῶς) ἐξυπηρετεῖται τὸ ἀνθρώπινο συμφέρον. Στὴν πιὸ φιλελεύθερη, ἃς ποῦμε, αὐτὴν περίπτωσι, δὲν προκύπτουν ἰδιαίτερες διαφωνίες καὶ συγκρούσεις μὲ τὴ θύραθεν λογικὴ καὶ πράξη, δημιουργεῖται ὡστόσο ἀσυμφωνία μὲ τὸ πνεῦμα τῆς παράδοσης καὶ

⁵ Βλ. Mark J. Cherry, “Foundations of the culture wars: compassion, love, and human dignity,” *Christian Bioethics* 7, no. 3 (2001): 299-316; Jack Freer, and Stephen Wear, “Culture wars in New York state: ongoing political resistance by religious groups to the family health care decisions act,” *Christian Bioethics* 8, no. 1 (2002): 9-24; Aaron E. Hinkley, “Christianity, the Culture Wars, and Bioethics: Current Debates and Controversies in the Christian Approach to Bioethics,” *Christian Bioethics* 12, no. 3 (2006): 229-235.

⁶ Βλ. Pellegrino, Harvey, and FitzGerald, “The Church,” 43.

⁷ Βλ. Pellegrino, Harvey, and FitzGerald, “The Church,” 43-4; H. Tristram Engelhardt, Jr., “Orthodox Christian Bioethics: Some foundational differences from Western Christian Bioethics», *Studies in Christian Ethics* 24, no. 4 (2011): 488, 490-2.

έπομένως εκδηλώνεται δυσκολία αποδοχής της από το έκκλησιαστικό πλήρωμα.

Ένδιάμεσα από τις δύο αυτές “καθαρές” θεωρήσεις, χωράει (κάπως στενά είναι ή αλήθεια) μιὰ τρίτη στάση, ή όποια αναζητᾶ νά ανταποκριθεῖ στίς σύγχρονες ανθρώπινες ανάγκες και μαζί νά όρθοτομήσει τήν αλήθεια. Νά προτείνει και νά αναζητήσσει δηλαδή τούς τρόπους με τούς όποιους τò ανθρώπινο πρόσωπο θα ώφεληθεῖ πραγματικά μέσα στόν καταγιισμό τών εξελίξεων που προσφέρει ή σύγχρονη τεχνολογία και δέν άπωλέσει τήν ούσία του.

Ή συνάντηση τῆς θεολογίας με τή σύγχρονη θετική σκέψη συντελεῖται πλέον σε πεδία διαφορετικά από τὰ μέχρι τώρα γνωστά. Μπορεῖ νά εξέλιπτε πλέον τò πνεῦμα τῆς εὐθείας αντιπαράθεσης μεταξύ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας και τών ἐπιστημονικῶν προτάσεων, που εἶχε εκδηλωθεῖ κατά τις περασμένες δεκαετίες και οἱ τόνοι από τις σχετικές διαμάχες νά ἔχουν πέσει αἰσθητά, ώστόσο, ό διάλογος ανάμεσά τους λαμβάνει μιὰ άνισομερῆ τροπή, καθώς αυτό που λέγεται ἐπιστημονική ἔρευνα θεωρεῖται ως κάτι δεδομένο και “άνέγγιχτο”. Ό,τι και νά συμβεῖ, εἶναι άδιανόητο πώς θα σταματήσει. Έν εἶδει πεπρωμένου, θα διαγράψει τήν πορεία της και ή ανθρώπινη συνείδηση μοιάζει άδύνατη νά μπορεί νά σταματήσει τὰ προϊόντα της. Και αυτή ή ιδιάζουσα «μοιρολατρία» φέρει πλέον ἕναν καθαρά χρηστικό χαρακτήρα παρά γνωσιολογικό. Κάποτε, δηλαδή, ἐρευνούσαμε κυρίως για νά μάθουμε τὰ μυστικά τῆς φύσης. Σήμερα ἐρευνούμε για νά μπορέσουμε νά παρέμβουμε σ’ αυτήν. Άναπόφευκτα, αυτή ή μετάλλαξη σημαίνει βέβαια και τήν ίσχυροποίηση του οἰκονομικού παράγοντα στίς αντίστοιχες διαδικασίες. Ή φροντίδα για τόν άνθρωπο σημαίνει κόστος και ή παραδοχή αυτή συνεπάγεται “έξορθολογισμούς” τών διαδικασιών, μέσα στους όποιους οἱ ανθρωπιστικές εὐαισθησίες μοιάζουν ασύμβατες, γραφικές και έν τέλει περιπτώσεις.

Ἡ θεολογική σκέψη πρέπει νὰ ἀντιπαλέψει πολλοὺς ἀπὸ τοὺς δικούς της «δαίμονες» γιὰ νὰ παραμείνει θαλερὴ σὲ αὐτὸ τὸ ἄνδρo τοπίο. Πρῶτα πρῶτα νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸν πειρασμὸ νὰ εἶναι μόνο σκέψη. Περιπευεῖ μᾶλλον νὰ ἀναδείξουμε ἐδῶ τὴ σημασία τῆς πράξης καὶ νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι στὴν παροῦσα φάση τῆς ὕστερης νεωτερικότητας (ἢ μετανεωτερικότητας ἢ δεύτερης νεωτερικότητας), ἡ ἀπόφανση καθεαυτὴ ἔχει μικρὴ σημασία μπροστὰ στὴ συνολικὴ παρουσία τοῦ ὑποκειμένου τοῦ λόγου. Ἀκόμη μικρότερη σημασία ἔχουν οἱ θεωρητικολογίες: στὸ σκηνικὸ ποὺ διαμορφώνεται, λ.χ., καὶ με βάση τὶς ποικίλες παρεμβάσεις στὸ ἀνθρώπινο σῶμα, ἀναγνωρίζεται ὡς ἀπαραίτητη ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς ἡ συζήτηση γιὰ τὸν ὀρισμὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Στὸ ἀνθρωπολογικὸ αὐτὸ ἐρώτημα ἐπιχειροῦν νὰ ἀπαντήσουν πολλοὶ ἄλλοι: φιλόσοφοι, βιοηθικιστές, βιολόγοι κ.λπ. Ἡ συμβολὴ τῶν θεολόγων ὀφείλει συνεπῶς νὰ εἶναι τέτοια, ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ διαλόγου, λαμβάνοντας ὑπόψη τὰ σημερινὰ δεδομένα γιὰ τὴν ἀνθρώπινη οὐσία καὶ ἀποφεύγοντας τὶς γνωστὲς ἀτέρμονες ἐπαναλήψεις.

Αὐτονόητη εἶναι ἀκόμα ἡ γλωσσικὴ / ἐννοιολογικὴ προσαρμογὴ στὸ περιεχόμενο τῆς προαναφερθεῖσας συζήτησης. Σὲ αὐτὴ κεντρικὸ καὶ βαρύνοντα ρόλο, δίκην «ιερότητος», παίζουν ὄροι ἐν πολλοῖς ἄγνωστοι ἢ καὶ ἀχρησιμοποίητοι στὰ καθημερινὰ ἐκκλησιαστικὰ πεδία: ἀνθρώπινα δικαιώματα, ἀξιοπρέπεια, ποιότητα ζωῆς κ.ἄ. Ἀσφαλῶς καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀποφυγὴ τῆς περὶ τῶν ὄρων σκιαμαχίας, ὀφείλουμε νὰ ἀναπτύξουμε εὐφυῶς κάθε ποιμαντικὴ δεοντολογία, διατηρώντας λειτουργικοὺς τοὺς κώδικες ἐπικοινωνίας καὶ νὰ προσεγγίσουμε αὐτὲς τὶς κεντρικὲς ἐννοιες κατάλληλα, καθὼς καὶ νὰ τὶς ἀναδείξουμε μέσα ἀπὸ τὴ δυναμικὴ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας.

Μιὰ ἄλλη πτυχὴ ἀφορᾷ τὴν “ὀχύρωση” γύρω ἀπὸ τοὺς κανόνες καὶ τὸ γράμμα τῆς παράδοσης. Πολὺ συχνά, δηλαδή, μᾶς ἐνδιαφέρει

περισσότερο ή τήρηση τών κειμένων διατάξεων, παρά ή ανακούφιση του συγκεκριμένου συνανθρώπου. Αυτό δὲν σημαίνει βέβαια κατάλυση κάθε καθιερωμένου στηρίγματος που μᾶς προσφέρει ή παράδοση, ἀλλὰ τὴ δημιουργική θεώρησή του στο φῶς τών νέων ἐξελίξεων, κάτι ἀμιγῶς παραδοσιακό. Εἶναι χαρακτηριστική λ.χ. ή τολμηρή στάση τοῦ Μ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος εἶχε τὸ θάρρος νὰ διαφοροποιηθεῖ ἀπὸ μία θέση και αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, στὴν ὁποία διακρίνεται τὸ διαμορφωμένο ἀπὸ τὸ μὴ διαμορφωμένο ἔμβρυο, στηριζόμενος ἀκριβῶς στὴν ἀδυναμία ἀκριβολόγου ἀπόφανσης.⁸

Τὸ ἐρώτημα λοιπὸν ποῦ ἀπὸ ποικίλες πλευρὲς τίθεται σήμερα εἶναι, ἂν ὁ (καὶ ἠθικός) σχετικισμὸς θὰ ἀντιμετωπιστεῖ ὡς ἀποδιοπομπαῖος πειρασμὸς ἢ ὡς πρόκληση. Ὅπως ἀναφέραμε και προηγουμένως, ἢ ἀπάντηση στὴν κακὴ ἐπιστήμη, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἢ μὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ ἢ καλὴ ἐπιστήμη. Καὶ σὲ αὐτὸ ἔχει νὰ συνεισφέρει πολλὰ ἢ ὀρθόδοξη θεολογία. Ὅχι μὲ ἰουδαϊκὲς προσφυγὲς σὲ κανόνες και ἀποφάνσεις ἄλλων ἐποχῶν και περιστάσεων οὔτε και σὲ γενικόλογες ἀναφορὲς στὴ διδασκαλία τῆς παράδοσής της, ποῦ ἀδυνατοῦν νὰ κομίσουν ἀπτὲς προτάσεις ζωῆς στὰ σύγχρονα προβλήματα –

---

⁸ Βλ. "Εξ. 21, 22-23: "ἐὰν δὲ μάχωνται δύο ἄνδρες και πατάξωσι γυναῖκα ἐν γαστρὶ ἔχουσαν και ἐξέληθ τὸ παιδίον αὐτῆς μὴ ἐξεικονισμένον, ἐπιζήμιον ζημιωθήσεται· καθότι ἂν ἐπιβάλῃ ὁ ἀνὴρ τῆς γυναικός, δώσει μετὰ ἀξιώματος· ἐὰν δὲ ἐξεικονισμένον ᾖ, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς". Βασιλείου Καισαρείας, Ἐπιστολὴ 188, Κανονικὴ Α'. Ἀμφιλοχίῳ περὶ κανόνων, 2, (α' Κανών), PG 32, 672A: "Ἀκριβολογία δὲ ἐκμεμορφωμένου και ἀνεξεικονίστου παρ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν". Ὁ σχολιασμὸς ποῦ δίνεται στο Πηδάλιο, πάντως, γιὰ τὸν σχετικὸ Κανόνα (2ος τοῦ Μ. Βασιλείου) ἐρμηνεύει τὴ μὴ διαφοροποίηση τοῦ ἐμβρύου (σὲ διαμορφωμένο και μὴ) στὴ νομοτελειακὴ δυναμικὴ προοπτικὴ ποῦ ἔχει ἔτσι κι ἀλλιῶς νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ πλήρη ἄνθρωπο: "Ὁ δὲ Μέγας Βασίλειος λέγει, ὅτι ἢ παρατήρησις αὕτη δὲν θεωρεῖται τῶρα εἰς ἡμᾶς, καθ' ὅτι και ὁ τὸ ἀτελὲς, και ἀμόρφωτον ἔμβρυον θανατώσας, φονεὺς ἔστιν. Ἐπειδὴ τοῦτο, ἂν και τότε δὲν ἦτον τέλειος ἄνθρωπος, ἐμελλεν ὁμως ἀναγκαίως κατὰ τὴν ἀπαραίτητον ἀκολουθίαν τών νόμων τῆς φύσεως, νὰ τελειωθῇ," Ἀγαπίου ἱερομονάχου και Νικοδήμου Μοναχοῦ, Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηδὸς τῆς μᾶς, ἁγίας, καθολικῆς και ἀποστολικῆς τών Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας (Ἀθήνα: Τυπογραφία Κωνσταντίνου Γκαρπολά, 1841, 2η ἐκδ.), 351.

ἀλλά, ἀντίθετα, μὲ τὴ διεύρυνση τῶν ὀριζόντων τῆς συζήτησης, πρὸς τὴς πλευρὲς ἐκεῖνες τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης, ποὺ κατεξοχὴν ἡ ἴδια θεᾶται στὴν πληρότητά τους καὶ μὲ τὴ μέριμνα γιὰ σύνολες τὴς ἀνθρώπινες διαστάσεις. Χαρακτηριστικὴ ἐδῶ εἶναι ἡ θεολογία τοῦ πόνου, ἡ ὁποία ἔτσι καὶ καταφέρει νὰ ἀποφύγει τὸν πειρασμὸ τοῦ διδακτικοῦ βερμπαλισμοῦ, μπορεῖ νὰ προσφέρει στὸν ἄνθρωπο ποὺ ὑποφέρει ἀπεριόριστες προοπτικὲς ἀντιμετώπισης τῆς κατάστασής του. Ἀναγνωρίζεται, δηλαδή, ὅτι ἡ κεντρικὴ φροντίδα τῆς ἀντιμετώπισης τοῦ πόνου ἀνήκει στὴν ἰατρικὴ ἐπιστήμη, παρέχονται ὡστόσο παράλληλα καὶ περαιτέρω θεωρήσεις, ποὺ ἐνισχύουν τὸ φρόνημα τοῦ νοσοῦντος προσώπου καὶ τοῦ δίνουν τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσει πολύτιμα βιώματα κατὰ τὴ δοκιμασία του.⁹

Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ὁ ἐκκλησιαστικὸς λόγος προσελκύει ἐπίσης καὶ ἀνθρώπους ποὺ εἰλικρινὰ ἀνησυχοῦν γιὰ τὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπινου γένους στὸν πλανήτη καὶ ἀποζητοῦν μὲ καλὴ προαίρεση τὴν παραμυθητικὴ προοπτικὴ ποὺ θὰ ἀπαντήσῃ συνολικὰ στὴς ἀγωνίες του. Γιατὶ εἶναι ἀλήθεια, πῶς ἓνα κρίσιμο σημεῖο στὴς ἀνθρώπινες ἀναζητήσεις εἶναι πῶς ἀδυνατοῦν νὰ βροῦν τὸν τρόπο ταυτόχρονης ἐπίτευξης τῶν βασικῶν ἀνθρώπινων ἀξιῶν, λ.χ. τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος¹⁰ –καὶ πιστεύουμε πῶς ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Εὐαγγελίου συ-

⁹ Bl. Walker Percy, *Lost in the Cosmos: The last self-help book* (New York: Farrar Straus & Giroux, 1983); Derek S. Jeffreys, "Euthanasia and John Paul II's 'silent language of profound sharing of affection': Why Christians should care about Peter Singer," *Christian Bioethics* 7, no. 3 (2001): 367; Cherry, "Foundations," 305; Raymond De Vries, "Good without God: Bioethics and the sacred," *Society* 52, no. 5 (2015): 439-41; Μοναχοῦ Μωυσῆ (Ἀγιορείτη), Ὁ ἅγιος πόνος. Μαθητεία στὴν ἐπίσκεψη τοῦ πόνου στὴ ζωὴ μας (Ἀθήνα: Κέντρο Βιοϊατρικῆς Ἠθικῆς & Δεοντολογίας, 2005); Paul Brand καὶ Philip Yancey, Πόνος, ἓνα δῶρο ποὺ κανένας δὲν θέλει, μετάφρ. Ἀντώνιος Παπαγιάννης (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2007); Γεώργιου Μαντζαρίδη, Χριστιανικὴ Ἠθικὴ, τόμ. II (Ἄγιο Ὅρος: I.M.M. Βατοπαιδίου, 2015, 3η ἐκδ.), 631-40.

¹⁰ Μάλιστα ὁ κύριος εἰσηγητὴς αὐτῆς τῆς ἀντίληψης, φιλόσοφος Isaiah Berlin (1909-1997), θεωρεῖ τὴ διαφθορὰ τῆς θρησκείας ὡς βασικὰ ὑπεύθυνο παράγοντα

νιστᾶ ἀκριβῶς τὸ πεδίο αὐτῆς τῆς συμφιλίωσης, τὸν κοινὸ τόπο ποὺ μπορεῖ νὰ τὶς συστεγάσει ἄρμονικὰ. Μὲ τὴν ὑποσημείωση, βέβαια, ὅτι αὐτὴ ἢ προσέγγιση δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ μὲ ὄρους ἐξουσίας (ἔστω καὶ πνευματικῆς), ἀλλὰ “ἀπὸ τὰ κάτω”, μὲ ὄρους αὐθεντικὰ βιβλικούς, δηλαδὴ σταυρικούς.¹¹

Τελικὲς / ἔτοιμες / βολικὲς ἀπαντήσεις μᾶλλον δὲν ὑπάρχουν. Ἡ κάθετη ἀντίδραση καὶ ὁ ἀντιδιαμετρικὸς τῆς πλήρους συσχηματισμὸς μὲ αὐτὸ ποὺ ἀποκαλεῖται ἐντὸς τῶν τειχῶν “κοσμικὴ λογικὴ” ἴσως νὰ ἀποτελοῦν περισσότερο ἀσφαλεῖς προορισμοὺς παρὰ προϊόντα συγκεκριμένων ἐπιλογῶν. Οἱ συνεπεῖς καὶ οὐσιαστικὲς ἀπαντήσεις προέρχονται σπανιότερα ἀπὸ ἀσφαλεῖς διακηρύξεις, ἀλλὰ κυρίως μέσα ἀπὸ πράξεις σχοινοβασίας, ρίσκων, ἐνδεχομένως θυσίας, καθὼς καὶ ἐκείνης τῆς φιλαδελφίας ποὺ ἐνίστε ἐπιστρέφει ὡς μπούμερανγκ ἀγνωμοσύνης. Ἡ μέριμνα γιὰ τὸν πάσχοντα ἀδελφὸ, ἢ ἀναγνώριση τοῦ πόνου του, ἢ ἀπεμπόληση τοῦ πειρασμοῦ τοῦ κατεξουσιασμοῦ του καὶ ἢ ἀναγνώριση τοῦ Σαββάτου πῶς ἔγινε γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ ὄχι ἀντίθετα, ἀποτελοῦν τὰ προφανῆ ἐχέγγυα ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι “ἐκ τοῦ κόσμου τούτου”. Γιατὶ καὶ ἐδῶ ἰσχύει τὸ παράδοξο γιὰ τὴν ἐγκόσμια λογικὴ (ἀνάλογο τοῦ ὅτι “ὅποιος θέλει νὰ σώσει τὴν ψυχὴ του, πρέπει νὰ τὴ χάσει”): Ἡ μεγάλη ἀγάπη γιὰ τὸν

γιὰ τὸ συγκεκριμένο γεγονός, βλ. Isaiah Berlin, “Two Concepts of Liberty,” στὸ *Four essays on liberty* (Oxford: Oxford University Press, 1969), 118-72; Ὁ ἴδιος, “Introduction,” στὸ *Philosophy in an Age of Pluralism*, ed. James Tully (Cambridge: Cambridge University Press, 1994); John Robertson, “The case for the Enlightenment: A comparative approach,” στὸ *Isaiah Berlin’s Counter-Enlightenment*, eds. Joseph Mali and Robert Wokler (Philadelphia: American Philosophical Society, 2003), 79-80; Neil Burtonwood, *Cultural diversity, liberal pluralism and schools: Isaiah Berlin and education* (Abingdon: Routledge, 2006).

¹¹ Βλ. Dietrich Bonhoeffer, *Letters and papers from prison: The enlarged edition*, ed. Eberhard Bethge (New York: Macmillan, 1972), 17; Heinrich Bedford-Strohm, “Justice and long-term care: A theological ethical perspective,” *Christian Bioethics* 13, no. 3 (2007): 274.

άνθρωπο και τὸν κόσμο του φανερώνει ὅτι ἡ ἀφειρηρία της δὲν ἔγκειται σὲ αὐτὸν τὸν κόσμο.

Τὸ γεγονός λοιπόν, ὅτι δὲν θὰ ἀκολουθήσει ἀσφαλεῖς “συνταγές” μπορεῖ νὰ συνιστᾷ διαρκῆ δοκιμασία, ἀλλὰ και τὸ θάρρος της νὰ ἀγνοήσει τὰ “κελύφη” ποὺ κουβαλᾷ για νὰ διασώσει τὸν πολύτιμο θησαυρὸ τοῦ περιεχομένου της,¹² θὰ μαρτυρᾷ ἐπίσης τὴν πιστότητα στὸν λόγο και τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἱδρυτῆ της.

---

¹² Πρβλ. για τὴ σημασία τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν ἔναντι τῆς ἀπόδοσης δικαιοσύνης και γενικότερα τοῦ ἀληθοῦς περιεχομένου τῆς πίστεως: “μεμίσηκα, ἀπώσμαι ἐορτὰς ὑμῶν και οὐ μὴ ὀσφρανθῶ θυσίας ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν· διότι ἐὰν ἐνέγκητέ μοι ὀλοκαυτώματα και θυσίας ὑμῶν, οὐ προσδέξομαι αὐτά, και σωτηρίου ἐπιφανείας ὑμῶν οὐκ ἐπιβλέψομαι. μετᾶστησον ἀπ’ ἐμοῦ ἦχον ψδῶν σου, και ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι· και κυλισθήσεται ὡς ὕδωρ κρίμα και δικαιοσύνη ὡς χειμάρρους ἄβυτος. μὴ σφάγια και θυσίας προσηγάκατέ μοι”, Ἀμῶς 5, 21-5.

NOVEL CHALLENGES AND CHRISTIAN THEOLOGY: OBVIOUS PERPLEXITY AND HIDDEN ANSWERS

Petros A. Panagiotopoulos*

Abstract

The text initially presents two cases, the first of which refers to the case of kidney donation, where the donor accepted payment for her donation, raising ethical concerns about commodifying the body. The second one involves a woman using her brother's sperm and a paid egg donor to secure family inheritance rights. These examples illustrate how new biotechnologies redefine issues of birth, disease, and death, challenging long-held beliefs. Society—and the Church—must respond rapidly despite limited time for reflection. Three main attitudes emerge: rejecting modern changes, fully embracing them, or seeking a balanced path that safeguards human dignity. Theological thought must confront its own limitations to remain relevant amid modern challenges. It must move beyond abstract theory and adapt its language to contemporary discussions of human nature, dignity, rights, and bioethical dilemmas. Tradition should not become rigid legalism but be creatively reinterpreted in light of new realities, as exemplified by early Christian thinkers. Orthodox theology is called to offer “good science,” broadening dialogue and addressing all dimensions of human existence, especially suffering. The Church must respond humbly and non-authoritatively, prioritizing compassion over rules. Though no easy answers exist, its mission is preserved by courage, authenticity, and self-giving love.

Keywords: Bioethics, human dignity, theological response, technological advancement, ethical challenges.

---

* Aristotle University of Thessaloniki, <https://orcid.org/0000-0001-7006-1499>